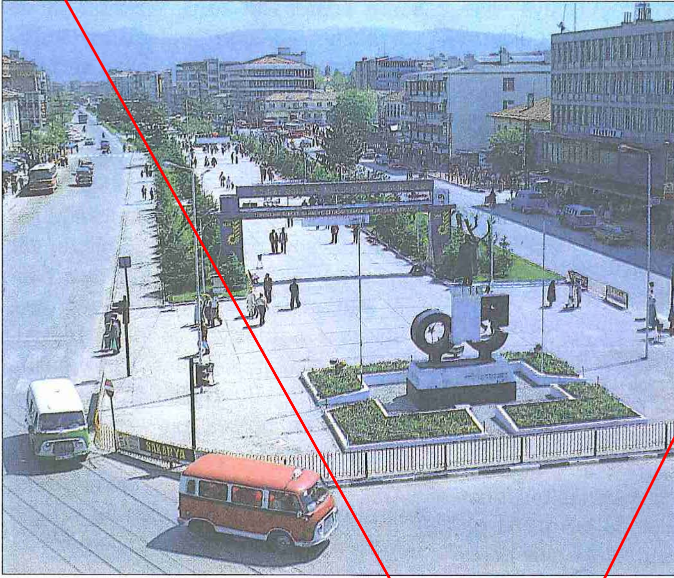

Adapazarı'ndan bir görünüş

larında Adapazarı adı bir isyan dolayısıyla memleketin gündemine gelmiştir. Millî Mücadele hareketlerine karşı çıkan bu isyan 3 Nisan 1920'de başlamış ve üç ay devam ettikten sonra Ali Fuat Cebesoy tarafından bastırılmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında (1927) 22.550 olarak tesbit edilen şehir nüfusu 1945'te 30.000'e yaklaşmış, 1950'de 35.000'i, 1955'te 55.000'i aşmış ve 1960'ta 80.000'e yaklaşmıştır. Nüfusun ilk defa 1970 yılında 100.000'i aştığı, 1985 sayımında da 150.000'i geçtiği (152.291) görülmüştür. Adapazarı, 1954 yılında Kocaeli vilâyetinin doğu kesiminin bu vilâyetten ayrılmasıyla kurulan ve Sakarya adı verilen vilâyetin (günümüzde Adapazarı merkez, Akyazı, Geyve, Hendek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Taraklı ilçelerinden oluşan bu vilâyet 4817 km²'lik bir araziye ve 1985 sayımına göre de 610.500 nüfusa sahiptir) merkezi olmuştur. Bu zamana kadar çevresinde patates, tahıl, baklagiller, başta ayçiçeği olmak üzere yağlı tohumlar, çeşitli sebze ve meyve yetiştirilen bir sahanın ziraî ticaret merkezi durumunda olan Adapazarı, bundan sonra sanayi alanında da bir gelişme göstermiş, eskiden mevcut olan Devlet Demiryolları'na ait vagon fabrikasına şeker, deri, nebâtî yağ, traktör, sabun, nişasta, kimya, un, tuğla, kereste, çeşitli montaj, otomobil lastiği gibi sanayi kolları da eklenmiştir. Sanayi alanındaki bu ilerlemenin yanında, şehrin geleneksel meşguliyetlerinden biri olan ipek sanayiinde ise gerileme görülmüştür.

Adapazarı şehri, bulunduğu coğrafî mevki dolayısıyla genişlemeye ve yayılmaya oldukça müsait bir ova şehridir. Çeşitli tarihlerde önemli yangınlar ve yer sarsıntıları (1943 ve 1967) ile harap olduktan sonra bazı mahalle ve çarşıları yeniden kurulmuş ve şehrin eski çehresi önemli ölçüde değişmiştir. Şehir esas itibariyle, ortasından geçen güney-kuzey doğrultusundaki bir cadde boyunca inkişaf etmiştir. Muhtelif kısımlarında farklı adlar alan ve Sakarya caddesi, Konak caddesi, Kömürpazarı caddesi, Kandıra caddesi gibi adlarla adlandırılan bu caddenin orta kısmına isabet eden kesim, asıl çarşının ve resmî binaların bulunduğu en canlı alandır. Adapazarı'nda, İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim hizmeti veren Sakarya Mühendislik Fakültesi ile aynı üniversiteye bağlı Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 1987 yılı istatistiklerine göre, il ve ilçe merkezlerinde 106, kasaba ve köylerinde 855 olmak üzere toplam 961 caminin bulunduğu Sakarya'da il merkezi Adapazarı ve köylerindeki cami sayısı 262'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. de Moustier, "Voyage de Constantinople à Éphèse par L'intermédiare de L'Asie Mineure", *Tour de Monde*, Paris 1864, I, 225-272; Von Diest, *Von Pergamon über den Didymos Zum Pontus*, Gotha 1889, s. 92-95; V. Cuinet, *La Turquie d'Asie*, Paris 1894, IV, 373-376; *Kāmûsü'l-a'lâm*, I, 221; Mehmet Eröz – S. Alpan, *Adapazarı Tarihçesi ve Sakarya Coğrafyası (The History of Adapazarı and the Geographie of Sakarya)*, İstanbul 1968, s. 8; Besim Darkot – Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 123-124; Hamit İnandık, "Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1956, s. 66-91.

METİN TUNCEL

ADDÂS

(عدّاس)

Mekke döneminde Hz. Peygamber'in Tâif'e yaptığı yolculuk sırasında müslüman olan köle.

Aslen Musul civarındaki Ninova şehri halkından bir hıristiyan olan Addâs, Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinden Şeybe b. Rebîa'nın veya kardeşi Utbe b. Rebîa'nın kölesiydi. Rivayete göre Hz. Hatice, Peygamber'in ilk vahye muhatap olmasıyla ilgili olayları Varaka b. Nevfel ile o zamanlar Mekke'de bulunan Addâs'a anlatmış ve her ikisi de Hz. Peygamber'e gelen meleğin Cebrâil olduğunu söyleyerek Hatice'yi teselli etmişlerdi.

Hz. Peygamber, İslâm'a davet için gittiği Tâif'te halktan eziyet ve işkence görünce Şeybe ve Utbe'nin bağına sığınmıştı. Addâs, burada efendilerinin emriyle bir tabak üzüm sunduğu Hz. Peygamber'le konuşma imkânı bulmuş ve onun peygamberliğini kabul ederek efendileri razı olmadığı halde müslüman olmuştur. Mekke müşrikleri Bedir Gazvesi için hazırlık yaparken onun efendileri Şeybe ve Utbe'ye yalvararak onları Hz. Muhammed'e karşı savaş-

Adapazarı'nın yakın çevresindeki tarihî eserlerden Beşköprü (VI. yüzyıl)

maktan vazgeçirmeye çalıştığı rivayet edilir. Addâs'ın nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 → Beyrut 1984, s. 33, 35, 42, 43; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, II, 421; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I (nşr. Muhammed Hamîdullah), Kahire 1959, s. 111, 140-141; Taberî, *Târîḫ* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 → Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), II, 346; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, IV, 4; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, Kahire 1328, II, 466-467.

AHMET ÖNKAL

ADED
(العدد)

(bk. SAYI).

ADEDÎ
(العددى)

Sayıyla alınıp satılabilen mal mânasında kullanılan bir terim.

Aded kelimesi "miktar ve sayı" anlamına gelir. **Adedî** aynı kökten nisbet ekiyle yapılmış bir kelime olup çoğul şekli **adediyyâttır**; "sayıyla ilgili, tek tek parçaların oluşturduğu sayılı şeyler" demektir. Bir İslâm hukuku terimi olarak **adediyyât**, satım akdinde sayı ile alınıp satılan şeyleri ifade eder. Bunlar kısmen zimmette borç olarak kalabilen ve ödünç verilebilen şeyler olup, **mislî*** mal kapsamına girerler. "Sayılı veya sayılmış" anlamında **ma'dûd** ve çoğulu **ma'dûdat** terimleri de aynı mânada kullanılmaktadır.

İslâm hukukunda mislî mallar, alım satımdaki özelliklerine göre ölçü, tartı ve sayı ile olmak üzere üç kısma ayrılır. Bunlardan, ağırlık veya hacim ölçüsü söz konusu olmaksızın sayı hesabıyla alınıp satılan şeyler adediyyâtı oluşturur. Bunlar da iki kısma ayrılır:

1. **Adediyyât-ı mütekāribe.** Aynı cinsten, aynı değer ve büyüklükteki standart mallardır. Yumurta, limon ve günümüzde seri imalât ürünü olup tane veya düzine ile alınıp satılan mallar bu türdendir.

2. **Adediyyât-ı mütefâvite.** Aynı cinsten olup sayı ile satılmakla birlikte değer ve standart açısından farklı olan mallar bu bölüme girer. Bunlara **kıyemî*** mal da denir. Bina, büyük ve küçük baş hayvanlar, yazma kitap, arsa gibi. Kıyemî mallar cins borcu doğurmaya elverişli değildir. Çünkü tüketilince bunların mislini geri vermek güçtür. Ancak adediyyât denilince daha çok birinci gruba girenler anlaşılır. Bu konuda Türk Borçlar Hukuku da aynı ölçüyü benimsemiştir. Adediyyâtın mislî mal kapsamına alınmasının delili, Hz. Peygamber'in, "Kim para peşin, mal veresiye (**selem***) akdi yaparsa, ölçü veya tartı ile miktarı belirlenebilen şeylerde ve belirli bir süreye kadar yapsın" meâlindeki hadisidir (Buhârî, "Selem", 1, 2, 7; Müslim, "Müsâkāt", 128; Ebû Dâvûd, "Büyû'", 55). Cins birliği ve standartlık, sayı ile alınıp satılan şeylere de belirlilik kazandırır. **Mislî** mallar cins borcu oluşturmaya elverişli olup sayıyla alınıp satılan bütün standart mallar da bu gruba girer. Bunun bir sonucu olarak cins borçlarında, ödeme için ayrılan şeyin telef olması borçluyu mislini ödemekten kurtarmaz. Aynı cinsten benzerini bulmak mümkün olduğu için borç, ancak misli ödenmek suretiyle sona erer (bk. BORÇ).

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, "Selem", 1, 2, 7; Müslim, "Müsâkāt", 128; Ebû Dâvûd, "Büyû'", 55; Serahsî, *el-Mebsût*, Kahire 1324-31, XIV, 31; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), II, 176-179; Kâsânî, *Bedâ'i'u'ṣ-ṣanâ'i'*, Kahire 1327-28/1910, V, 160, 245; *Lisânü'l-'Arab*, "'aded" md.; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ḳadîr*, Bulak 1315-18, V, 324; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 951, 1343-1344; Kenan Tunçomağ, *Borçlar Hukuku*, İstanbul 1968, I, 44-47; Necmeddin Feyzioğlu, *Borçlar Hukuku*, İstanbul 1970, I, 56, 150.

HAMDİ DÖNDÜREN

ADEM
(العدم)

Kelâm ve felsefede "varlık" kavramının karşıtı olarak kullanılan terim.

"Varlığın zıddı, yokluk, hiçlik" ve "varlığın yaratılmasından önceki hal" gibi anlamlarda kullanılan adem, felsefe kaynaklı bir kavramdır. Kur'an'da yer almaz.

Antikçağ Yunan felsefesinde başlayan varlık-yokluk tartışmasında Parmenides, Heraklitos ve Anaxagoras gibi presokratik filozoflar, yokluktan bir şeyin meydana gelemeyeceği düşüncesinden hareketle yokluğun reel bir varlığı bulunmadığını, yokluk fikrinin bir kuruntudan ibaret olduğunu, dolayısıyla varlığın ezelî ve ebedî olduğunu savunmuşlardır. Buna karşılık Eflâtun yokluğu, İdenin âlemi var etmek için kullandığı ilk madde olarak açıklamak suretiyle ona reel bir varlık tanımıştır. Daha sonra ademi (privatio), "varlığın ya da var oluşun yokluğu" mânasında kullanan Aristo, bunu madde (hyle) ve form ile birlikte varlığın üçüncü bir ilkesi farzederek varlık teorisini bu faraziye üzerine kurmuştur. Ona göre varlık ve yokluk iki zıt ilke olup bir dayanağa muhtaçtırlar. İşte bu zıtların kendisinde yer ettiği dayanak, maddedir. Yokluk, bir keyfiyetin maddede bulunmaması halidir. Mutlak bir oluş yoktur; her oluş, nisbî veya potansiyel bir gayri mevcudun (no-existant, ma'dûm) varlık haline dönüşmesidir. Bu durumda, Aristo'da hakiki adem gerçek bir varlığa sahip gibi görünmüyor; çünkü ona göre varlık, var olan bir olgu sayesinde meydana gelir. Her bakımdan yok olan bir varlığın meydana gelebileceği düşünülemez.

İslâm düşüncesinde adem problemi üzerinde ilk defa Mu'tezile kelâmcıları durmuştur. Onlar, her ne kadar âlemin ademden meydana geldiğini kabul etmişlerse de varlıkla **mâhiyet***i birbirinden ayırarak yokluğun bir "zât"ı bulunduğunu, onun "sâbit" ve "şey" olduğunu, dolayısıyla zihnin dışında bir varlığı bulunduğunu belirtmişlerdir. Onlara göre Allah, "şey"lerin yaratılmadan önceki durumlarını, yani ma'dûmları biliyordu; şu halde ma'dûmlar, onun bilgisine uygun bir realiteye sahipti (bk. Mâtürîdî, s. 86; Kādî Abdülcebbâr, *Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 176-177; a.mlf., *el-Muḥîṭ bi't-teklîf*, s. 125, 127, 140-141, 356; İbn Hazm, V, 155-157).

Mu'tezile ma'dûmu "varlığı olmayan mâlum" şeklinde tarif ederek ona, bilginin objesi olarak bir gerçeklik tanırken Ehl-i sünnet, ma'dûmu "hiç bir şey değil" (leyse bi-şey': ليس بشئ) şeklinde açıklamış ve bu suretle yokluğa bir gerçeklik tanımaktan kaçınmıştır. Onlara göre varlıkla mâhiyet birbirinin aynıdır; bu sebeple âlem "lâ şey'" (لاشئ)-den, yani her bakımdan yokluktan yaratılmıştır. Adem, **nefy** (olumsuzluk) ile eş anlamlıdır; hariçte bir varlığı bulunmayan sırf zihnî bir kavram olup bilinmesi varlığa bağlıdır. Kur'an'da âlemin yaratılışından söz eden âyetlerde adem ve "lâ şey'" kavramları bulunmamakla birlikte insanın yaratılışından bahseden bazı âyetlerde bu mânaya işaret eden ifadeler kullanılmıştır: "İnsan, daha önce hiçbir "şey" değilken (yokken), onu yarattığımızı düşünmez mi?" (Meryem 19/67). Ehl-i sünnet kelâmcılarının bu görüşlerini, âyette geçen (لم يك شيئا) ifadesi ile, "Allah vardı, ondan başka hiçbir şey yoktu" (Buhârî, "Bed'ü'l-ḫalḳ", 1)